

Žemės ūkio mokslų istorija History of Agricultural Sciences История сельскохозяйственной науки

Profesoriaus Petro Vasinausko mokslinis palikimas

Algirdas Motuzas

Lietuvos žemės ūkio universitetas,
Studentų g. 11, LT-53361 Akademija,
Kauno r.,
el. paštas: tempus@nora.lzuu.lt

Straipsnyje analizuojamas žymaus agronomo, mokslininko, pedagogo ir visuomenės veikėjo, Lietuvos MA nario korespondento profesoriaus habilituoto daktaro Petro Vasinausko (1906 12 14 – 1995 10 01), ilgus metus dirbusio Lietuvos žemdirbystės instituto direktoriumi, mokslo darbuotoju, Lietuvos žemės ūkio akademijos (universiteto) Žemdirbystės katedros vedėju, mokslinis palikimas. Jis organizavo ir steigė Lietuvos žemdirbystės instituto filialus ir bandymų stotis, tobulino mokslinių tyrimų tematiką, labai artimai bendradarbiavo su žemės ūkio praktikais, rengė studentus ir doktorantus. Pagrindinėmis priemonėmis skatinti žemės ūkio pažangą ir didinti auginamų augalų derlių P. Vasinauskas laikė žemės ir dirvožemio kultūrinimą, agrotechniką, sėjomainas, piktžolių naikinimą, optimalų ūkio dydį ir jo valdymą, gamybos specializaciją ir koncentraciją. Jis paskelbė daugiau kaip 600 knygų ir kitų publikacijų.

Raktažodžiai: žemės ūkio mokslo istorija, agronomija, žemdirbystė, agrotechnika, laukininkystė

IVADAS

Rašytinio palikimo vertintojai, interpretuodami filosofo, rašytojo ar kurio kito kūrėjo darbus, mintyse su juo kalbasi, tarsi sako jam: „Perskaičiau, pažiūrėjau ir štai kaip supratau Tavo sukurtus prasminius ženklus“. Panašiai ir pats jaučiuosi, kai sėdu prie didesnio ar mažesnio rašinio apie mokslininkų palikimą. Taip buvo rašant apie profesorius V. Ruokį, V. Vilkaitį, J. Tonkūną, B. Baginską, taip jaučiuosi ir dabar, kelintą kartą grįždamas prie profesoriaus P. Vasinausko darbų.

Šiais metais jam būtų sukakę 100 metų [1906 m. gruodžio 14 d. Pasvalyje – 1995 m. spalio 1 d. LŽŪA gyvenvietėje, Kauno r.]. Šalies agronomijos mokslo istorijoje prof. P. Vasinauskas įvardijamas kaip žemdirbystės mokslo ir lietuviškosios žemės dirbimo sistemos grindėjas, minimalaus žemės dirbimo pradininkas ir teorijos kūrėjas, žymus žemės ūkio mokslo organizatorius, ilgametis žemės ūkio specialistų rengėjas ir mokslo darbuotojų ugdytojas, gausaus mokslinio ir publicistinio palikimo autorius. Retai kas iš mokslininkų sulaukia tokio

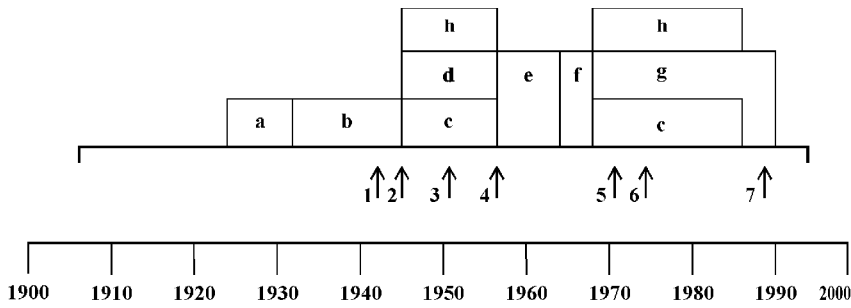
pripažinimo. Dar gyvas jis buvo pristatytas keliose enciklopedinėse knygose (LE. T. 33. Boston, 1965. P. 229; MLTE. T. 3. Vilnius, 1971. P. 697; LTE. T. 12. Vilnius, 1984. P. 106; TLE. T. 4. Vilnius, 1988. P. 468–469; Литва: Краткая энциклопедия. Вильнюс, 1989. С. 165), po mirties jo mokslinė, pedagoginė ir visuomeninė veikla išstudijuota ir aprašyta monografijoje „Profesorius Petras Vasinauskas“ (sudarytojas A. Motuzas, 1998) ir atskiruose straipsniuose [2].

TYRIMŲ METODAI

P. Vasinausko mokslinis palikimas įvertintas mokslometrinės analizės metodais, rezultatai pateikti grafinės išraiškos būdu.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

P. Vasinauskas buvo tipiškas praėjusio šimtmečio tarpukario metų Žemės ūkio akademijos Dotnuvoje (LŽŪU) studentas, diplomuoto agronomo vardą gavęs po 17,5

1 pav. Prof. P. Vasinausko (1906–1995) svarbiausi kūrybinės veiklos etapai ir momentai:

a) agronomijos studijos ŽŪA, b) agronomas ir vadovas, c) LŽŪA dėstytojas, d) Dotnuvos bandymų stoties direktorius, e) LŽMTI direktorius, f) LŽMTI Laukininkystės organizavimo skyriaus vedėjas, g) LŽI mokslo darbuotojas, h) LŽŪA Žemdirbystės katedros vedėjas;

1 – įgijo agronomo diplomą, 2) docentas, 3) ž. ū. m. kandidatas (daktaras), 4) MA narys korespondentas, 5) ž. ū. m. daktaras (habil. dr.), 6) profesorius, 7) „Bendroji agrotechnika“

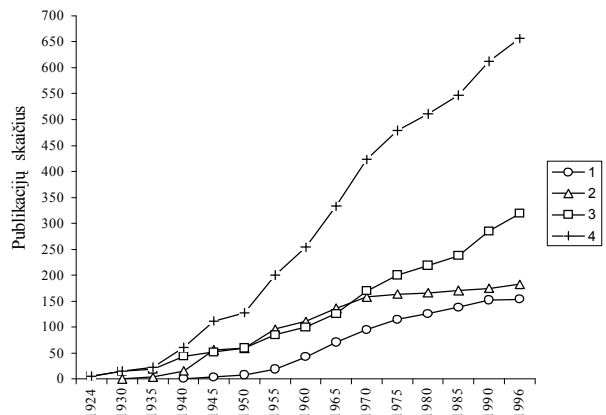
metų nuo studijų pradžios (1925). Išklauses kursą, mokytojavo Anykščių pradžios mokyklos žemės ūkio klaseje, privalomą metinę praktiką atliko pirmojo Lietuvoje agronomijos mokslų daktaro grafo Vladimiro Zubovo dvare, vadintame Naujadvariu, šalia Klaipėdos, vėl mokytojavo Žemaitijoje, kol buvo priimtas agronomu Žemės ūkio rūmuose (1 pav.). Buvo vienas iš Suvalkijos valstiečių streikų organizatorių ekonominės krizės metais, o 1940 m., atėjus pirmajai sovietinei invazijai, paskirtas Žemės ūkio rūmų direktoriumi. Po rūmų uždarymo tapo Žemės ūkio komisariato Žemdirbystės valdybos viršininku.

Į mokslinę veiklą dirbti asistentu Joniškėlio bandymų stotyje P. Vasinauskas atėjo nacistinės okupacijos pradžioje 1941 m., išgarsėjęs gausiomis publikacijomis periodinėje spaudoje: 16 straipsnių agronominės praktikos klausimais ir 44 straipsniai bendrosios žemės ūkio politikos klausimais. Apie tai byloja jo publikacijų skaičiaus kumuliacinės kreivės (2 pav.). Čia surinko duomenis ir 1943 m. apgynė diplominį darbą „Rugių pasėlių akėjimo bandymai“, paskelbė per 40 straipsnių (daugiausia „Ūkininko patarėjyje“) agrotechnikos klausimais teikdamas rekomendacijas, pagrįstas lauko bandymų rezultatais: „[...] ariamą sluoksnį pagilinus, vadinamas dirvos vandens ūkis daug geriau gali būti tvarkomas. [...] Tuo tarpu tik gerai vedamuose mūsų dvaruose dirvos ariamos iki 12 colių (30 cm) gilumo, šiaip gi ūkininkų dirvos vargu kur giliau kaip 8 coliai (20 cm) ariamos. Labai dažnai iki 6 colių (15 cm) arimo gilumas, kas Vokietijoje vadinama sekliu arimu, pas mus jau laikoma giliu arimu“ [5].

P. Vasinausko visavertės mokslinės veiklos pradžia reikia laikyti 1945 metus, kada jis tapo Dotnuvos bandymų stoties direktoriumi, Lietuvos MA Žemės ūkio instituto Augalininkystės poskyrio vedėju ir Lietuvos žemės ūkio akademijos (LŽŪA) Žemdirbystės katedros vedėju. Per penkeris metus su kolegomis jis pasiekė tiek daug, kad 1950 m. parašytoje disertacijoje žemės ūkio

mokslų kandidato (daktaro) laipsniui įgyti viešai oponavo Rusijos akademikui V. Viljamsui dėl tada Sovietų Sąjungoje visuotinai pripažintos žalieninės žemdirbystės sistemos teorinių teiginių. Disertacijos penktosios dalies „Kai kurių žemės dirbimo bandymų rezultatų apibendrinimas“ skyriuje „Kodėl kai kurios V. R. Viljamsso rekomenduojamos priemonės neatitinka Lietuvos TSR sąlygose“ P. Vasinauskas rašė: „[...] mūsų drėgno klimato sąlygose vidutinio sunkumo dirvos dažniausiai turi blogas fizines savybes. Naudojant dabar žinomas agrotechnikos ir tręšimo priemones, daugiamečių žolės neužtikrina visiško patvarios struktūros atstatymo. Dirva, kurios masėje dominuoja palaidi mechaniniai elementai arba nepatvarūs, vandenyje greit pasileidžią trupiniai, neturi struktūrinės dirvos ypatybių. Išvada – tokios dirvos dirbimui negalima aklai taikyti tų metodų, kurie yra nurodyti pažangiausios žalieninės žemdirbystės sistemos teorijoje“ [11]. Kad ir „praregėjimo“ atveju, kai V. Viljamsso teorija buvo pradėta kritikuoti, stalinistinio režimo laikmetyje diskutuoti Maskvos skleidžiamas idėjas galėjo tik labai drąsus ir pilietišką žmogus, neabejotinai ryški asmenybė, kurios žingsnius tuo metu ir vėliau prof. L. Kadžiulis pavadino rezistencija svetimiems vėjams ir dogmatizmui [1, 2].

Suprantama, disertacijoje diskutuodamas P. Vasinauskas vartoja ir išlygas, o baigia ją nuorodomis į būsimus tyrimus: „[...] tikėdami Viljamsso teorijai negalime jokios kitos prielaidos iškelti, kaip tik tą, kad mūsų dirvose dviejų struktūros atžvilgiu horizontų nėra. Ar tų dviejų skirtingų horizontų nėra dėl to, kad iš viso mūsų dirvos mažai struktūringos, ar dėl to, kad visokios kaip mechaninės, taip fiziniai-cheminės ir pagaliau biologinės

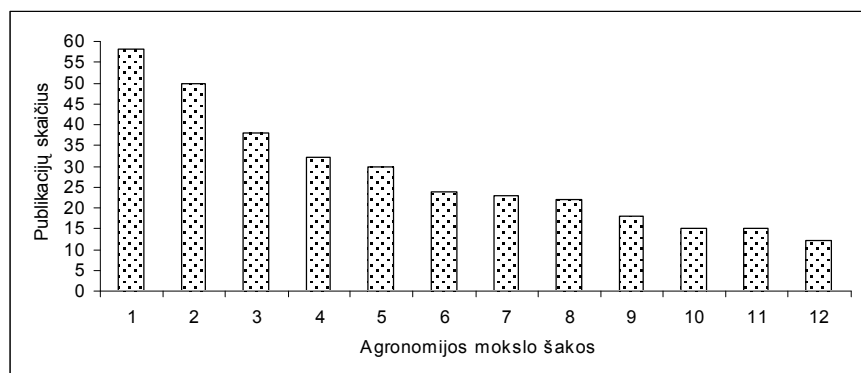
2 pav. Prof. P. Vasinausko publikacijų skaičius 1924–1996 m. (kumuliacinės kreivės): 1 – mokslinių, 2 – metodinių rekomendacijų, 3 – bendrosios žemės ūkio politikos, 4 – iš viso

priežastys vienos vegetacijos metu sugadina gilesnio kaip 10 cm dirvos horizonto struktūrą, ar, galų gale, dėl to, kad apatiniame horizonte per vieną vegetacijos periodą struktūra pakankamai nepagerėja, šiandien mes išaiškinti negalime. [...] Organinės liekanos, kurių viršutiniame dirvos horizonte visada esti daugiau, skutiko įvertos į vagas dugną ilgiau lieka nesuardytos, augalas jaučia maistmedžiagių trūkumą ir derlius krenta. Čia nurodytus praktikos patyrimus ir iš to daromas prielaidas apie dirvožemio vyksmus reikalinga patvirtinti atatinamais dirvožemio tyrimais. [...] Dotnuvos bandymų stotyje atliktais lauko bandymais buvo išaiškinta visa eilė žemės dirbimo būdų, kurie tinka vidutinio sunkumo dirvose, kurios nepasižymi patvaria trupininė struktūra. Toliau šiais bandymais reikalinga šį darbą tęsti toliau“. Tai ir darė bandydamas Lietuvoje patikrinti ir tik tada pripažinti ar atmesti kitų peršamas agronomijos mokslo idėjas, o galvoje nešiodamas siekį sukurti lietuviškąją žemdirbystės sistemą. 1949 m. LŽŪA Žemdirbystės katedros vedėjas mokomajame ūkyje tam pradėjo didelius nevienodų sėjomainų lyginimo bandymus, Dotnuvos bandymų stotyje inicijavo įsteigti pirmąją Lietuvoje Dirvožemio agrofizikos laboratoriją, 1953 m. suprojektavo armens pagilavimo ir sukultūrinimo, o 1956 m. – skirtingo arimo gylio bandymus. Bandymų rezultatus apibendrinęs „Žemės dirbimo“ monografijoje, išleistoje du kartus – 1952 ir 1956 m. Antrosios laidos knygoje paskelbtas skyrius „Žemės dirbimo padargų pasirinkimo ir žemės dirbimo supaprastinimo klausimai“ įgalino P. Vasinausko mokslinio palikimo vertintojus jį ir Dotnuvos bandymų stotį laikyti minimalaus žemės dirbimo pradininkais ir teorijos kūrėjais Lietuvoje. Jie mano, kad P. Vasinauskas, savo knygoje ir publikacijose pateikęs išbaigtą žieminių ir vasarinių augalų priešsėjimo ir posėjimo žemės dirbimo sistemą su teoriškai pagrįstomis technologijomis, galimais jų nukrypimais nuo bendrosios schemos, yra vertas lietuviškosios žemės dirbimo sistemos grindėjo vardo. 1956 m. jis buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu.

Natūralu, kad intensyviausio ir produktyviausio mokslinio darbo laikotarpis P. Vasinausko gyvenime sutapo su vadovavimu Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutui (LŽI) 1956–1965 metais. Tada jis paskelbė 137 publikacijas, iš kurių 52 mokslines, 40 metodinių (rekomendacinių) ir 45 bendrosios žemės ūkio politikos. Tarp mokslinių publikacijų tada vyravo skirtos sėjomainoms, žemės dirbimui ir augalų auginimo technologijoms, kurių iš viso paskelbė atitinkamai 38, 50 ir 58 (3 pav.). P. Vasinauskas kiekviename ūkyje matė sėjomainas, kaip agrotechnikos, ekonomikos ir žemėtvarkos dalykų derinį, kurį turėjo lemti augalų kai-

tymo tvarka, pasėlių struktūra ir jų laukų išdėstymas. Su kolegomis jis pasiūlė, kad Lietuvos lygumose vienas sėjomainos laukas gali būti iki 25, o kalvose – iki 5 ha [8].

Su vadovavimu Žemdirbystės institutui susijęs dar vienas, šį kartą viešas P. Vasinausko ir jo kolegų rezistencinis veiksmas prieš sovietinės valdžios brukamą niekuo nepamatuotą vadintosios kaupiamosios žemdirbystės sistemos taikymą Lietuvoje, kuri galbūt gera ryškiai žemyninio klimato sąlygomis. Vienpartinis diktatas reikalavo neva ekstensyvių žemės naudojimą žolynams (pievoms, ganykloms, lauko sėjomainos daugiamečiams žolėms) pakeisti atseit intensyviu naudojimu kaupiamiesiems augalams (kukurūzams, pašariniams runkeliams). Instituto mokslininkai savo nuomonę tuo klausimu išdėstė 1961 m. lapkričio 14 d. pasirašytame „Kolektyviniame Lietuvos žemdirbystės instituto mokslinių darbuotojų pasisakyme dėl žalieninės žemdirbystės sistemos ir dėl grūdų gamybos padidavimo respublikoje“, kurį laišku išsiuntė į Vilnių partiniams ir žemės ūkio vadovams. Jame dotnuviškiai rašė: „[...] Mes kiekviena proga pasisakome už prastų žalienu pagerinimą. Mes kiekvieną kartą siūlome kultūrinti pievas, mes siūlome arti nederlingas dovilienas, dirvonus ir t. t., bet mes manome, kad respublikoje esantis žalienu plotas turėtų būti išsaugotas ir kad žalienose gaunamo pašaro lyginamasis svoris bendrame pašarų balanse turėtų nuolat didėti. Tvirtu pašarų ūkio sukūrimu mums reikia nuolat rūpintis todėl, kad mūsų respublikoje geriausiai tarpsta gyvulininkystės krypties ūkis, kad mūsų klimato sąlygos geriausiai tinka pašarų gamybai ir kad, be ko kito, mūsų žemės derlingumas geriausiai padidinamas, duodant jai dažnai ir daug mėšlo. Maža mėšlo todėl, kad maža visuomeninių gyvulių, o maža gyvulių todėl, kad maža pašarų. Pašarų, pigiausių pašarų, lengviausiai gaunamų pašarų ir didžiausiu kiekiu reikalingų pašarų duoda žalienos (pievos, ganyklos ir dovilienos). Taigi geros, derlingos žalienos mums – būtinybė. [...]“. Po šio laiško pasipylė represijos: svarstymai, smerkimai spaudoje, atleidimai iš darbo. Ir direktorius P. Vasinauskas

3 pav. Prof. P. Vasinausko mokslinių ir metodinių publikacijų, paskelbtų 1931–1995 m. dvylikoje agronomijos mokslų šakų, skaičius: 1 – augalų auginimo technologijos, 2 – žemės dirbimas, 3 – sėjomainos, 4 – žolininkystė, 5 – laukininkystės organizavimas, 6 – dirvotyra ir agrochemija, 7 – agromelioracija, 8 – herbologija, 9 – sėklininkystė, 10 – pašarininkystė, 11 – ž. ū. kooperacija, 12 – aukštosios agronomijos studijos

pasiprašė atleisti iš darbo, bet jo prašymo respublikos partinė valdžia nepatenkino. Nors ir turėjo nemalonumų Maskvoje dėl dotnuviškių laiško, ji direktorių labai vertino, elgėsi su juo pagarbiai ir vadino žemdirbiu „numeris pirmas“.

Matome, kad žolininkystės reikalai šalyje buvo dar vienas P. Vasinausko rūpestis, kuriam spręsti jis paskyrė 32 publikacijas. Dar 1953 m. Dotnuvos bandymų stotyje su bendradarbiais pradėjo doobilų išsėlio bandymus, vėliau skatino auginti liucernas, buvo kultūrinių ganyklų ūkio žemėnaudoje šalininkas. Žemės ūkio augalų auginimo technologijų naujienas skelbė vis naujose keturiose knygos „Agrotechnika“ laidose [4]. Šių technologijų pagrindu laikė žemės kultūrinimą, kurio darbus reikia atlikti kompleksiskai. Net 23 straipsniuose P. Vasinauskas nurodė būdus Lietuvos žemei sukultūrinti. Tai dvipusis drėgmės reguliavimas dirvožemiuose – sausinimas ir drėkinimas, krūmų ir akmenų pašalinimas, armens storinimas, dirvos paviršiaus lyginimas, rūgščių dirvožemių kalkinimas, piktžolėtumo likvidavimas, dirvožemio įtęsimas. P. Vasinausko žodžiai, „kad melioravimas duotų naudą, žemę reikia tuojau sukultūrinti ir visą laiką joje taikyti pažangią technologiją“ [7] aktualūs ir dabar.

Prisimintinas prof. P. Vasinausko – žemės ūkio mokslo organizatoriaus vaidmuo šalyje. Dabar jį vadintume mokslo vadybininku, sugebėjusiu agronomijos mokslų šaką puikiai derinti į vieną žemdirbystės sistemą, spėjusiu laiku peržiūrėti ir įvertinti instituto mokslininkų ataskaitas, norėjusiu jų tematiką ir rezultatus sieti ir koordinuoti su kitų mokslo institucijų darbais Lietuvoje ir už jos ribų. Profesorius buvo nepalenkiamas mokslo ir gamybos vienybės šalininkas, pasak instituto direktoriaus pareigas iš jo perėmusio dr. A. Būdvyčio, jis viską darė mokslo ir praktikos santarvei. Išliko P. Vasinausko parašyti tiriamojo darbo planavimo principai Lietuvos žemdirbystės institute [9]. Juose siūlė tyrimus Respublikoje organizuoti pagal vyraujančių dirvožemių ypatumus bei labiausiai juose paplitusius ir perspektyvius auginti žemės ūkio augalus. Tam įgyvendinti buvo įsteigtas instituto centras dabartinėje Akademijoje (prie Dotnuvos, Kėdainių r.), trys bandymų stotys – Perlojos (Varenos r.), buvusi Dūkšto (Ignalinos r.) ir dabartinė Kaltinėnų (buvusi Varnių, Šilalės r.) bei keletas eksperimentinių ūkių. Turėjo tvirtą nuomonę, bet stengėsi jos niekam nepriesti, o siūlė ją dažnose jo paties organizuotose mokslinėse diskusijose, pasižymėjusiose atvirumu ir nuomonių įvairove. P. Vasinauskas rašė: „Moksliniuose institutuose turi būti gyva mintis. Gyva, ne marinuota! Sprendimai principingi ir originalūs. Kiekvienas, kuris dirba mokslinį darbą, siekia rasti kas nauja, išliekama“ [9].

1965 m. palikęs instituto direktoriaus vietą, P. Vasinauskas buvo paskirtas Laukininkystės organizavimo skyriaus vedėju. Taip išsiplėtė ir pagilėjo dar viena labai reikšminga jo mokslinių interesų sritis – žemės ūkio organizacinio sutvarkymo planavimas, išaugęs iš laukininkystės darbų organizavimo tyrinėjimų. Racionalų gamybinio vieneto Vidurio Lietuvos lygumose dydį (500 ha, apie 400 ha žemės ūkio naudmenų, apie 300 ha

ariamoms žemėms) P. Vasinauskas pristatė gindamas žemės ūkio mokslų daktaro disertaciją (habilitacijos darbą) „Agrotechnikos pagrindų išvystymas ir laukininkystės organizacija Lietuvoje“ LŽŪA mokslinėje taryboje 1971 metais. Įdomu tai, kad ji savo esme buvo artima nūdienei habilitacijai: pateikta padarytų ir paskelbtų mokslinių darbų ataskaita, pranešimas, kurį sudarė 6 skyriai: 1) Žemės dirbimo sistemos parengimas, 2) Sėja ir pasėlių priežiūra, 3) Žemės kultūrinimas, 4) Sejomainos ir pasėlių ploto struktūra, 5) Laukininkystės gamybos organizacija, 6) Laukininkystės darbų valdymas ir organizacija. Paskutiniame skyriuje disertantas gynė nuomonę, kad rengiant rajonų planavimo schemas pagrindu reikia laikyti vadintąjį gamybinį veiksnių, t. y. žemės ūkio įmonių planavimo ir gamybos bei darbo organizavimo klausimus spręsti siekiant sudaryti pačias palankiausias sąlygas žemės ūkio gamybai vystyti, pagamintos produkcijos savikainai mažinti ir darbo našumui didinti. Taip sudarytose rajonų schemose žemdirbiai turėjo gyventi ten, kur jie dirba. Žinovai suprato, kad tokia P. Vasinausko nuomonė kertasi su Maskvos ir jos vietininkų Respublikoje peršamu vadintuoju kultūriniu-buitiniu veiksniu: kaime sustambinti ūkinius vienetus ir projektuoti dideles gyvenvietes. Bijota, kad Maskvoje gali nepatvirtinti antrosios P. Vasinausko disertacijos. Po dvejų metų patvirtino, bet Respublikos partiniai vadovai nuo 1972 m. uždraudė jam ir jo šalininkams viešai skelbti savąją nuomonę už brigadinę, prieš sustambintą, centralizuotą, šakinę valdymo sistemą. Laukininkystės organizavimo ir kaimo strategijos klausimais jis buvo paskelbęs apie 30 straipsnių. 1972 m. rugpjūčio 15 d. dienoraštyje P. Vasinauskas užrašė: „Nepastovumas žemės ūkyje yra peilis po kaklu. Tik dėl nepastovumo, dėl netvarkos, dėl nepasitikėjimo rytojumi dabar žmonės bėga iš kaimo. Ne tik jaunimas, bet bėga ir seni žemdirbiai.“ Jo ir sovietinės valdžios nuomonės vėl išsiskyrė.

Jis visada jautė didelę atsakomybę už savo Tėvynės žemę ir jos žmonių likimą. Gyvenimo saulėlydyje, kuris sutapo su žemės reformos pradžia pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais, P. Vasinauskas siūlė kurti ne mažesnius kaip 30–50 ha ir ne didesnius kaip 500 ha žemės ūkio naudmenų turinčius ūkius. Smukusią žemės ūkio gamybą siūlė atstatyti tokiais priemonėmis: „[...] Pirmoji priemonė – žemės ūkį aprūpinti pigiu kreditu. Kredito šaltiniai – tarpvalstybinis užsienio kapitalas, užsienio lietuvių kapitalas [...] Pagaliau palankiu kreditu galėtų padėti kooperacinis kapitalas [...] Antroji priemonė dabartinei žemės ūkio gamybai didinti – kooperacija. Trečioji priemonė – sutvarkyti žemės ūkio produktų eksportą“ [10]. Ne tik rašė apie kooperaciją, bet ir kūrė iniciatyvines grupes ją atkurti, 1994 m. sausio 31 d. skaitė paskaitą savajame institute. Žemės ūkio kooperacijos klausimais P. Vasinauskas buvo paskelbęs 15 straipsnių. Bet naujieji valdininkai senolio neskaitė ir negirdėjo. Profesorius ir valdžios keliai išsiskyrė...

Lietuvos žemės ūkio akademijoje P. Vasinauskas mokė studentus per 30 metų, 17 metų dirbo docentu, 13 metų profesoriumi (šis mokslinis vardas jam buvo su-

teiktas 1973 m.), beveik visą tą laiką vadovavo Žemdirbystės katedrai, dvejus metus (1956–1958) buvo mokslo prorektorius. Prof. A. Stancevičius, vertindamas kolegos pedagoginę veiklą, rašė: „P. Vasinausko žemdirbystės dalyko paskaitos išsiskyrė kryptingumu, dalykiškumu, nuoseklumu. Jis didelį dėmesį skyrė studentų praktiniam mokymui, [...] tam sukūrė savitą žemdirbystės mokomųjų praktikų metodiką, pagrįstą teorinio ir praktinio mokymo vienvone. Vadovaudamas katedrai sudarė palankias sąlygas dėstytojams palaikyti glaudžius ryšius su ūkiais“ [1]. Pedagoginei prof. P. Vasinausko veiklai galima priskirti ir jo darbą su aspirantais (doktorantais): išugdė 20 žemės ūkio mokslų kandidatų (daktarų), iš kurių 6 tapo profesoriais. Reikalavo, kad jaunieji mokslininkai būtų savarankiški, principingi, atsakingi už skelbiamus rezultatus ir idėjas. Ne vieną savo mokinį palydėjo nuo aspirantūros (doktorantūros) pradžios iki habilitacijos, džiaugėsi jų darbais ir nemažai jų darbų rezultatų pateikė savo monografijose [6]. Jo pedagoginei veiklai įamžinti LŽŪU Senatas 2006 m. balandį nutarė vieną Agronomijos fakulteto auditoriją pavadinti „Profesoriaus P. Vasinausko žemdirbystės auditorija“.

LŽI ir LŽŪU bibliotekose saugomi 6 prof. P. Vasinausko nepaskelbtų knygų rankraščiai. Dabar bene aktualiausias – „Agropolitika“ (64 mašinraščio puslapiai). Mąstydamas apie žemės ūkio ateitį Lietuvoje jis rašė, kad lygumų žemėse bus stambūs ir turtingi kooperatyvai, kuriuos valdys ūkininkai, sudėję savo žemes ir turtą į vieną vietą. Kalvotose ir ežeringose vietose – smulkesni kooperatyvai, užsiimantys agroturizmu. „Nėra jokios abejonės, kad ateityje „krausime kapitalą“ iš turizmo – rašė P. Vasinauskas. Ten pat kategoriškai pasisakė prieš akcines bendroves, kaip senojo kapitalizmo apraišką su pačia blogiausia jos žyme – turtuolių auginimu. Jeigu šis rankraštis būtų paskelbtas ir jį būtų perskaitę nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio vadovai, gal nebūtų atsiradusių dabartinių žemvaldžių, kurių valdas prof. A. Stancevičius vadina tikroju vardu – latifundijomis?

2005 m. išleidome prof. P. Vasinausko parašytą dalį iš didžiulio (436 mašinraščio puslapiai) kelių autorių pateikto rankraščio „Agronomija Lietuvoje“ [3]. To paties pavadinimo knygoje po žemės ūkio Lietuvoje 1918–1990 metais apžvalgos ir paties tarnybos Žemės ūkio rūmų sistemoje aptarimo profesorius bene pirmasis taip plačiai ir išsamiai išdėstė praktinės agronomijos būvį sovietmečiu. Joje talpinamos žurnalisto talentu apdovanoto žmogaus parašytos 82-ų iškiliausių Lietuvos agronomų trumpos biografinės apybraižos, pradedant pirmuoju moksliniu agronomu M. Katkumi, prisimenant pirmąjį agronomą, apgynusį daktaro disertaciją, grafą V. Zubovą, Lietuvos Respublikos prezidentą A. Stulginskį, ministrą pirmininką J. Tūbelį, ministrus J. Aleksą, J. Krikščiūną ir kitus visuomenės veikėjus, profesorius, mokslininkus, ir baigiant pavyzdingų laukų šeimininkais. Laikas, praėjęs po leidinio pasirodymo, rodo, kad dėl ribotų finansinių išteklių atsiskaitę kitų autorių parašytos rankraščio dalies, autentiškas jo pavadinimas netiksliai nusako naują turinį. Knygos leidėjų požiūris iš nepriklausomos Lietuvos laikų į tary-

binius laikus būtų buvęs aiškesnis, jeigu pastaruosius būtume vadinę sovietmečiu. Prof. P. Vasinauskas taip įvardyti dar nesugalvojo dėl trumpo tas visuomenės sankloda skyrusio laikotarpio (data rankraščio tituliniam puslapyje – 1994 metai).

Leidėjo laukia garsusis prof. P. Vasinausko dienoraštis, rašytas 1952–1995 metais. Jo sąsiuvinuose – ne tik asmeniniai išgyvenimai, džiaugsmas ir nesėkmės, bet ir rūpestis tėviškės grožiu, jos žmonių gyvenimu, Arklio muziejaus įsteigimu, Lietuvos žemės ūkio akademijos filialo, Agrozinerijos fakulteto, įsteigimu Joniškėlyje ir dar daug kuo kitu. Manau, kad šiandienos požiūriu trumpai nusakyti labai plačią profesoriaus veiklą gerai tiktų kaimo plėtros terminas.

Šis apibendrintas prof. P. Vasinausko gyvenimo, mokslinės ir visuomeninės veiklos aptarimas kelia mintį, kad to žmogaus kūrybinis palikimas laukia detalios kelių siauresnių jo gvildentų agronomijos klausimų analizės, kuri neabejotinai gali būti naudinga ir nūdienei agrarinei politikai, ir mokslui.

IŠVADOS

1. Profesoriaus P. Vasinausko mokslinis palikimas – per 650 publikacijų, tarp jų: mokslinių – 154, metodinių (rekomendacijų) – 183, bendrosios žemės ūkio politikos – 320. Daugiausia mokslinių publikacijų skirta augalų auginimo technologijoms – 58, žemės dirbimui – 50, sėjomainoms – 38, žolininkystei – 32, laukininkystės organizavimui – 30.

2. Kūrybingiausias laikotarpis profesoriaus P. Vasinausko gyvenime buvo 1955–1975 metai, kada jis dirbo Lietuvos žemdirbystės instituto direktoriumi, Laukininkystės organizavimo skyriaus vedėju ir mokslo darbuotoju. Tada jis paskelbė apie 275 publikacijas, iš jų 100 – mokslines.

3. Profesoriaus P. Vasinausko mokslinio palikimo analizė įgalina teigti, kad jis pagrįstai įvardijamas kaip žemdirbystės mokslo ir lietuviškosios žemės dirbimo sistemos grindėjas, minimalaus žemės dirbimo pradininkas ir teorijos kūrėjas, žymus žemės ūkio mokslo organizatorius, ilgametis žemės ūkio specialistų rengėjas ir mokslo darbuotojų ugdytojas.

Gauta 2006 04 24
Parengta 2006 09 04

Literatūra

1. Profesorius Petras Vasinauskas / Sudarytojas A. Motuzas. Vilnius, 1998. 262 p.
2. Stancevičius A., Kadžiulis L. Profesorius Petras Vasinauskas – žemdirbystės mokslo puoselėtojas // Žemės ūkio mokslai. 1996. Nr. 3. P. 12–18.
3. Vasinauskas P. Agronomija Lietuvoje / Sudarytojai A. Motuzas, V. Vasiliauskienė. LMA, LŽI, LŽŪU, 2005. 161 p.
4. Vasinauskas P. Agrotechnika. 4-asis leid. Vilnius, 1971. 411 p. Ankst. leid.: 1966, 1957, 1947.

5. Vasinauskas P. Ar visada naudinga giliai arti? // Ūkininko patarėjas. 1942 09 18. P. 4.
6. Vasinauskas P. Bendroji agrotechnika. Vilnius, 1989. 232 p.
7. Vasinauskas P. Drenuotų plotų žemdirbystės kultūra // Žemės ūkis. 1965. Nr. 9. P. 2–7.
8. Vasinauskas P., Klimavičiūtė R. Sėjomainos. Vilnius, 1967. 312 p.
9. Vasinauskas P. Lietuvos žemės ūkio mokslų raida. Vilnius, 1986. 119 p.
10. Vasinauskas P. Stiprus ūkininkas // Valstiečių laikraštis. 1994 10 29. P. 2.
11. Vasinauskas P. Žemės dirbimo būdai pagal Dotnuvos bandymų stoties 1924–1950 metų duomenis / Disertacija žemės ūkio mokslų kandidato laipsniui įgyti. Dotnuva, 1950. 246 p.

Algirdas Motuzas

PROFESSOR PETRAS VASINAUSKAS: HIS SCIENTIFIC HERITAGE

S u m m a r y

The paper sets out to describe Petras Vasinauskas (14.12.1906 – 01.10.1995), the eminent agronomist, teacher, public man, the former Director of the Lithuanian Institute of Agriculture, Head of the Department of Soil Management of the Lithuanian University of Agriculture, Professor, Doctor Habilitatus, Corresponding Member of the Academy of Sciences of Lithuania. He organized and established new experimental stations, their branches and experimental farms, improved the subject of research, maintained close ties with practice, trained students and future researchers. P. Vasinauskas considered soil improvement to be an important factor to increase soil fertility, paid great attention to crop

rotation, agrotechnics, herbology, farm enlargement, branch management, specialization and concentration. The total number of his publications is more than 650.

Key words: history of agricultural science, agronomy, agrotechnics, field cropping

Альгирдас Мотузас

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ПРОФЕССОРА ПЯТРАСА ВАСИНАУСКАСА

Р е з ю м е

Описываются основные итоги научной, педагогической и общественной деятельности известного агронома, профессора, доктора сельскохозяйственных наук, члена-корреспондента Литовской академии наук Пятраса Васинаускаса (14.12.1906 – 01.10.1995), который в течение длительного времени являлся директором Литовского института земледелия, заведующим Кафедрой земледелия Литовского сельскохозяйственного университета. Он организовал и основал новые опытные станции, филиалы и их экспериментальные хозяйства, усовершенствовал тематику исследований, поддерживал тесные связи с производством, воспитывал студентов и докторантов. П. Васинаускас основным условием для повышения урожайности полей Литвы считал окультуривание почв, агротехнику. Уделял большое внимание севообороту, борьбе с сорняками, укрупнению хозяйств, отраслевому управлению, специализации и концентрации. Общее количество его публикаций – более 650.

Ключевые слова: история сельскохозяйственной науки, агрономия, земледелие, агротехника, полеводство